

H 111
1 - s ő Sz á m.

N E M Z E T I
T Á R S A L K O D Ó

Januarius 3dik napján 1837.

— — —
E G Y Ú T A S S É T Á J A F E L - G Y Ó G Y -
R Ó L V U L K Á N I G .

A' lélek fájdalminak, és a' szív keserüsége-
nek nincs jelesebb orvosi szere, mint az utazás.
A' szekér döcögés, különböző tájakok, a' ter-
mészet szépségei, más emberek, más szokások
ha nem felejtetik is el a' sors csapásait egészen,
érzésit legalább enyhítik, 's ezért határozám el —
szenvedésimtől mintegy megszökve — a' H ú n y a d
és H á t z e g classicus völgyeit, 's a' vulkáni
átlépés vadonjait megnézni. Ha csak néhány lép-
ést is annyi gyönyörök kísérnek, milyen lehet
egy nagy utazás az Oczeánon? Midőn az em-
ber hajóra ül, magát egyszerre egy rengő és
úszó világban találja, melyben ezen szilárdabb
világ lármái rögtön megszűnnek: más elemek,
más láthatár, más élet, 's új nemű remények di-
vatoznak. Egy két nap küzsdeni kell ugyan egy
belső szorongattatással, fájdalmas tünődéssel, bú-
val és félszszel, de ha egyszer e' tengeri adó
lefizetődik, a' tüdő a' lég hézagjában egészen ki-
terjed, a' fő megszabadul, 's bizonyos távulság
után nem marad egyéb fenn egy leirhatatlan é-
des emlékezetnél, 's — a' mint képzelem — az
után kezdődik el a' tengeri nómad, gondnélküli
és egyhangu élet. Felséges élet! és egy ilyen ú-
Első felelesztendő. 1

tazásban az atlanti tenger tulsó partjáig a' szabadság kertje felé magamat, nevezetesen most, boldognak találnám; de mivel az én kaján sorsom nékem ily éldelést nem enged, meg kell elégednem avval a' kárpótlással, mit a' szárazon egy kicsi séta adhat.

Útazásom első napi részében F. Gyógyról a' Sztrigy torkolatjáig Piskibe mind esméretes és már többször útazott, de különben is célomhoz nem tartozó tájékok jutottak, 's ugyan azért ezen darabot a' Maros mellékin le nyolcz óra alatt futottam el csupán azon óhaj-tással, mi szerént egészen a' magyar nemzet boldogságáért élő nagy Széchenyi miután a' Dunát hajózhatóvá tette, forditná teremtő gondolatjait a' Maros folyóóra is; és midőn az által Erdélynek némi kereskedésre útat nyitna, egyszerűs mind a' magyar nemzetnek ezen kisebb testvéreben az ügyesebb gazdaság, a' szorgalom, a' jóllét, a' fáinodás, a' világ 's aztán a' nemzeti-ség lelkét ébresztené fel! Erdély áldott földje sok olyan czikkelyeket terem meg, melyekkel kereskedést lehetne folytatni egy felől a' sós hajók és tutajok útján a' Bánátba a' Tiszáig, a' Dunához 's tovább; másfelől csakugyan a' Maroson le Piskiig, 's onnan könnyen csinálható jó úton a' házegi völgyön keresztül a' Zsy vizéig; 's innen a' Gúrá Szurdukulujon minden hegy nélkül — következőleg nem a' vulkáni nagy 's télben veszedelmes havasokon keresztül — bé a' Dunáig, 's a' fekete tengerig, p. o. bor, pálinka, méz, vaj, borsó, paszuj, kender, fa, réz, vas, gyapju szövetek, posztók, mérino kelmék, strimflik, zseb órák, gyűrűk, fülbevalók, asztali edények, üvegek 's más divatos áruk, melyekkel oda jelenleg az angol, franczia, és austriai zsidók lipsiai portékák

czíme alatt kereskednek. Azt mondják, nincsenek gyáraink? Ki akadályozza hogy ne legyenek? Csak filozófiai erős akarat kell, 's minden lehet. Mije volt azoknak a' halászoknak, kik a' leghaszontalanabb mocsárok helyére a' világ egyik csuda városát Amsterdámot varázsolták? Csak akaratjok és szorgalmok.

Piskinek két derék és nagy tiszteletű magyar birtokosnéji más nap, — előterjesztésemre — kedvet kaptak jeles családjaikkal 's több kíséreléssel együtt az aranyvári magasköszirtra felmenni, onnan a' pompás kinézést éldelendők. A' merdek köre felmászni erősen nehéz volt, de fáradtságunk hőven megjutalmaztatott. Az a' festeni való környék, mely szemünkbe ötlődött; a' köszirt mellett lefolyó Maros, az ebbe rohanó Sztrigy, egy szép kiterjedésű kerek, mindenféle gabonát termő térség sűrű falukkal megrakva, és a' húnnyadi, szászvárosi, nagyági hegyekkel, a' dévai várral, 's temérdek szőlőhegyekkel ámfitéátrum formára körül véve velünk a' svájtzi legszebb tájékat képezte.

Mig a' szépnem pihent, én az ifju, de értelmes, és valóban nagy reménységű gr. Csáky Györggyel a' hegyet körül megvizsgáltuk. Igazi várnak a' nyoma sehol sem látszik. A' szikla alatt vagynak ugyan némi düledékek, diribdarab kőfalak, 's azokon lövőlyuk formák, de ezek nem egy várnak, hanem legfeljebb egy nem régi kastélyocskának mútató jelei. A' földti oláhok azt mondják, hogy az Apafi kastélya lett volna. Fenn a' köszirt hátán látszanak tábori tevének, sátroknak helyei két rendbeli sánczczal bérekesztve. Algyuk helye sehol sincs és kétség kívül régibb — talán dákok idejebeli — háboruk nyomai.

A' kőneme fővénykő, nem eredeti, hanem Vulkánus teremtménye minden ércz nélkül, 's ugyan azért nem lehet átlátni, honnan vette az a r a n y hegy nevezetét?

Más nap a' Sztrigy kies mellékin keresztül folytattam útam. Egy órai menés után a' jó dohányáról, és jeles köedény gyáráról nevezetes Batizra értem, 's itten midőn egy felől örömmel láttam mely iparral tökélyesítettik a' veres, fejeér 's bécsinél is talán szebb és jobb fekete edényeket, 's a' fejeérvári pénzverőház számára készített olyan téglákat, melyek az elemek és idő viszontagságait talán a' római téglánál is jobban kiállják; midőn láttam, hogy az edényekeni meglehető rajzolatok helybeli oláh gyermekek műve; midőn értésemre esett, hogy azon gyárban csakugyan helybeli hatvan oláhok 20, 25, 50, 55 rf. egész hónapi fizetéssel dolgoznak, a' köz jóllétet nevelik, 's annál fogva azon kaján vádat, mi szerint az oláh szorgalomra nem való, oly szépen 's egyszersmind hasznoson czáfolják-meg; midőn megbizonyosodtam arról is, mi szerint ezen gyárnak már Bukarestben 's Temesvárti rakhelyei vannak, és ezekből Erdélybe szép summa pénz szivárog bé: kéntelen vagyok a' gyár tulajdonosát d' André urat becsülni; de másfelől boszankodva kérdem magamban hazámfiától: ennyi anyagokkal áldott országunkban miért nem tesszik a' tehetősebbeknek egyenként, a' szegényebbeknek társaságban ilyen 's másféle gyárokat alapítani, 's annál fogva hazánk szegényítése rendalkatjának segítségül nem lenni? boszankodva kérdem magyar lelkű asszonyainktól miért nem elégedhetnek meg a' honban készített edényekkel, 's idegen edények vásárlásával is miért nevelik a' nemzet erőtlenedését? de utóljára még

méltóbb boszankodással kérdelem magyar úrfiainkat, hogy mi után ők egy burjánnak keserű füstjét egy furt vesszőn keresztül szájokban szivni szép tulajdonságnak tartják, miért nem tetszik, most is jó, de utána járással még fainitható baticzi, vinczi, pojánai, vásárhelyi, 'sa't. dohányt pipálni, 's miért küldenek ki csak ezen cikkelyért is e' szegény hazából annyi ezer forintokat? 's ily kérdések között ismét szekerebbe ülék.

A' Kárpátok egyik öreg fia a' Rétyézát Batiznál már szembe néz az útassal; a' több hegyek között úgy emelte fel fejét, mintegy szabadság óriása a' puja szolgák között; a' fellegek csak úgy csuszak el mellette, mint a' vétek a' virtus mellett; a' fellegek a' mélységbe rohannak a' sötétség segedelmére, de ő az állandó fényességben marad mint a' virtus, 's onnan a' magasságból küldi le a' napsugarit a' sötétség semmivé tételére; ő látta a' századokat az örökévalóságba vissza menni, ő látott hatalmas nemzeteket: a' dákokat, a' gétákat, a' bojákat és a' világ zsarnokját Romát uralkodni, az emberiséget nyomni, 's aztán végképpen elenyészni. Egy nézet különösen szembetűnő vala előttem: úgy tetszett, mintha ezen óriás fejét egy hátra hajtott katona sapka fedné talán azért, nehogy a' várnai hitszegés és a' mohácsi gyávaság gyalázatja hátulról fejéhez juthasson, és mintha eléfelé a' két testvér honon keresztül néző ábrázatja hirdetné a' magyaroknak, miszerént a' nemzeti nagyság nem alapúl a' pergamenre írott diplomákon, hanem a' virtus, a' szabadság, a' világ 's az emberiség vallásos szeretetiben, és tevős követésiben!

Ilyen megfogásokkal rajozva a' hátzegi hegy tetőjén találám magamat. Az a' bájoló szép-

ség, mely az embert itten meglepi, valami leírhatatlan: a' természeti különszínezés általánosan; a' hegy alatt mindgyárt a' szerencsétlen Tököli hajdoni jószága, most a' szélbeli katonaság és a' papság lakó helye Hátzeg városa; a' sok havasi patakok, melyeket a' Rétyézát és ennek kisebb fiai a' Sztrigybe, ez által a' Marosba 's így tovább a' nagy Oczeánba természeti adóul küldenek; a' köröskörül létező havasok, melyek egy falukkal, bő gabona termő helyekkel, gyümölcseszel, szőlőkkel, templomokkal, földösúri épületekkel ékeskedő, és öt órányi hosszu, három órányi széles lapot, mintegy várat, úgy vesznek körül, az útas lelkét gyönyörrel, bámulással, de sohajtással is töltik el, úgy hogy ha itt az éghajlat a' polgárosodás magvának is tenyésző volna, az ember hajlanék ezt nem Hátzeg országának, hanem Hátzeg paradicsomának nevezni, 's ha Virgilius ezt a' környéket látja, talán kísértetbe jött volna az élyséumi mezőknek inkább itt, mint Neapolis környékében helyet találni.

Különös természetemnél fogva Hátzegen meg sem állottam, hanem siettem Farkadinnra, onnan útamot tovább folytatandó. Itten két ritkaságot volt szerencsém látni. Ha egy kívül csinos, belől fényes és kényelmes, általánosan szilárd lakó házat jól elrendelni, reggel a' mezei és bel gazdaságot okosan elintézni, dél előtt a' vendéget egy pompás nappali szobában nem grand patience kártyával, hanem sokféle magyar és más nyelvű hírlapokkal, új és jó izlésű könyvekkel rakott, 's annál fogva — az idő járásáról beszéllgetés szükségén kívül is — a' nemesebb conversatio kezdésére bőv anyagot nyújtó asztal mellett eszesen és kellemesen fogadni, szép asztalt tartani, 's azon kívül sétálni, látogatni, olvasni,

és beteg szenvedők segedelmére érkezni, és ha ezen vonások egy derék asszony ábrázat képének csalhatatlan alkató részei, úgy én kéntelen vagyok nemes H ú n y a d vármegye szeretett főispánynéjának tisztelettel hódolni. „Betegek ésszenvedők segedelmére“ mondám „sietni.“ Úgy vagyon, szemeim 's füleim bizonyságok arra, mi szerént ez a' tisztelt magyar asszony az ő hű segédjével ötven choleras beteget — minden orvos nélkül — úgy gyógyítottak, hogy azokból csak ketten haltak-meg: egy öreg ember azért, mert nem akart orvosságot bévenni, és egy gyermek, ki különben is régóta betegeskedett. Ily nemes szolgálataiért a' valóságos nemes asszonynak, az emberiség hálaival köteles. A' másik ritkaság egy felséges kinézés egy szőlőhegy tetejéről a' tisztelt főispányné pavillonából, hova az egész hátzegi völgy minden ingerlő szépségeivel mintegy panoramában, és úgy mutatkozik, hogy az ember elfogódik, és nem tud egyebet csak néma leoni, felfelé emelkedni, és bámulni; szebb ez bizonyosan azon csúpnál, melyről Antonia francia királyné a' feljövő nap dicsőségit nézte, és van olyan kétség kívül mint a' thessaliali völgy, mely hájoló szépségeivel a' görög költőknek az isteni képzésben annyira segítségül vala; fájdalom! hogy a' természetnek ezen jótékony kegyéből az ide való halandóknak semmi rész nem jutott! — (Folytatása közelebbről.)

P E S T I K É P E K.

IV.

Utszai élet.

Egy nagy városban az utzai életet figyelmes

szemekkel vizsgálni szinte hihetlen éledeletet nyújt, 's oly bő forrást az azt leírni akarónak, hogy e' forrásból akár egy egész folyót eresztethetne. Belé mártok ecsetemmel én is e' forrásba; de ha netalán vizessé válnék mai képem, méltóztassál nyájas olvasóm, meggondoloi, hogy a' vizből, mióta a' világ áll, csak egy ember csinálhata még eddig bort. Ha pedig festésemet, mind ennek ellenére is talán kelleténél szározabbnak találnád, mind ohajtottad, annak sem vagyok oka; elég nedves vala ez, hidd-el, — a' sajtóban, oly nedves, mint a' felöntözött utsza, melylyel ez élet irást kezdem; mert tudnod kell, hogy Pesten az utszai élet az utszai öntözés- és utsza sepréssel kezdődik már kora hajnalban, midőn még mindnyájan, téged sem kivéve, pelyheink között kényelmesen pihenünk.

Azonban alig sepré el az utszaseprő - e' megtestesült nappali szellő - a' porfelleget, alig hullatá kannájából a' harmatos cseppeket az ez által mint egy kiderült utsza földre: legott előjönnek a' városi pitymallat pacsirtáji, a' tejes leányok 's nem sokára csak nem minden szegletház előtt töltögeti egyik fakantából a' másikba négy öt nemü tejét, tejszínét, míg segédje habot kavar, mert tudnod kell, hogy a' pesti szép világ a' szapanbuborékokat igen szereti, 's ha reggeli teje champagneikint nem habzik, nem is téj. A' házmesterek egymás után kinyitogatják kapuikat bosszankodva, hogy oly hamar megvirradt, ha a' kapunyitás bér az éjjel nem ment többre egy kurta forintnál. Most már zörömbölve és csikorgva döcögnek elő a' zöldség, hentes-, lisztes 's több e'féle kocsik 's egy fél óra alatt minden piacok rakvák eleséggel, 's mint bucsujárásra toldul a' sok fehérnép eleségvásárlásra. Már ekkor a' kávések is készen vannak reggelijökkel,

's a' legio nőtelen ember, mely Pesten pezseg, a' sok kereskedő legény és hivatalbeliek lesznek láthatók az utszán. Az ezer nemű foglalatosságok ezt is azt is dolga után intik, a' járás menés nagyobb lesz, a' zaj, lárma szaporodik, az egymást érő bérkocsisok - 's szekereseknek a' gyalogokra riadó „haó haó“ kiabálásaiba a' fülhasító „alvé alvé“ vegyül, ezt a' gypsalakokat áruló olasznak idétlen tenorban elszaporázott „figuretti figuretti“ kiáltása kapja üstökön 's egy discant „Reibsand“ visitása követi; 's már ekkor a' meszes tót „Kalig kalig“ recsegése versenyt csikorog rozszant szekérével, belé kap a' hosszan megnyujtott „olaj“ 's a' vizhordó, tintaárus, gyujtacsos zsidó gyerekek, ki tudná elszámolni még kiknek kiabálási chaosza elnyeli 's mind ez egy két pajkos czipősinas által gúnyosan utánozva tarkázva egy pillantatban oly lármat terjeszt maga körül, hogy ahhoz valóban szoknia kell a' fülnek, hogy a' maga szavát érthesse. Ugyan ekkor a' hidi közösülés is már legélénkebben mutatkozik; a' pestiek Budára, a' budaiak Pestre toldulnak sétálva, butorokat víve, gyalog, targonczákkal, kocsikkal, hintókkal, társzekerekkel. Szóval az egész város talpon látszik lenni 's még is ez csak a' reggel mutatkozó nép; délben, délután, este, ugyan ennyi nép, ugyan ily zaj de ujjabb megujabb osztályu, ujjabb megujabb képet adó jelenet; elannyira, hogy bár e' nagy szinpadrul minden pillantatban lépnek-le és fel az emberek, 's jelenetek; a' nézőhely kora reggeltől késő estig azért csak egy pillantatra sem marad üres.

Mint egy reggeli tíz órákor az utszán lakó szegényebb nép, a' betyárok és bitangok *), 's

*) Ezen érdekes néposztálynak egy különös cikkelyt szántam, 's szándékom a' t. olvasóknak minél előbb vele szolgálni.

több e'félék a' zsidó piaczon és Duna parton öszszegyülnek, az úgy nevezett Laczi konyhákra, 's megebédelnek. A' szép világ ez alatt felczihelődik 's az utszákon felalá hullámzó néptömeg mindinkább tarkázva lesz az élet e' bájos virágaival. Része sétál, része boltokat látogat 's ez így tart szakadatlan folytatásban délig.

Délben ismét új emberek özönlik-el az utszát, a' sok mesterember 's kereskedő, varróné, divatárusné 's a' t. boltokat zárnaok 's ebédre mennek, más részről a' mesterlegények, diákok, nőtelen orvosok, ügyvédek, szóval a' számos neves és névtelen nőtelen férfivilág pezseg most a' vendéglők felé 's most van az egyetlen egy percz egész napon, melyben az utszai népesség ritkultabb lesz, de csak ritkultabb mert kifogyhatlan az mint a' samariai asszony olajos korsója. Ugyan ekkor jelennek-meg mind a' két nemből, néhol néhol egy pár katona tiszttel vegyítve, a' főuriaok, a' magnások, kik egy órátul ket-tőig tartják a' séta órát. Két órakor a' hivatalbeliek, boltos mesteremberek, kereskedők, varrónék és divatárusnék tarka serege ismét látható, mely most boltjaiba visszatakarodik. Nem sokára elkezdődnek a' sétakocsizás, boltlátogatás, 's czéltalan ögyelgés mind a' két nembeliektől, 's a' váczi utsza 's annak egész környéke most valóban nem hasonlatlan egy botanicus kerthez, melyben a' virágok, kórók, fák, füvek és gazok minden nemeit feltalálni, ki nem véve még a' pillangókat, cserebogarakat, szemtelen legyeket 's egyéb bogarakat is, melyek a' virágokat nyaratszaka körül lebegik.

Mintegy alkonyat tájban a' scena új fordulatot kap: ekkor egyfelől a' napszámos nép, targonczások, szekeresek, puttonyos asszonyok 's mindenemü külvárosiak, kik dologban jártak-el

haza takarodnak a' városból; másfelől az úgy nevezett elegans férfivilág a' jártasb utszákra néző kávéházak elibe áll, az utsza szegeleteken, névszerént a' német játékszin környékén, 's a' játékszini csarnok előtt öszvecsopotortosodik 's a' játékszinbe menő szép nemet vizsgálja, megbámulja, megdicséri, megszóllja 's a' t. mig kávéházba, casinoba, vagy maga is a' játékszinbe megyen.

Még egyszer fellobban az élet az utszán, mint az elalunni készülő lámpavilág, t. i. midőn a' játékszini előadásnak vége van; de ez a' végső tolongás: ezután csak az éjjeli pillék, 's kóbor denevérek csapongnak az utszákon, itt ott egy bolt örrel vagy lámpás gyerekekkel vegyítve, ki a' denevéreknek haza világít.

G a r a y.

SÁNDOR CSÁSZÁR VÉGSŐ NAPJAI.

Eddig nyomtatatlan kútfőkből

Sándor orosz császár életének végső napjait még ma is titokteljes homály fedi 's az a' vélemény, hogy e' fejdelem méreggel öletett-meg, alkalmasint közönségesen el van fogadva. Nekünk tehetségünkben áll most, naplókönyvéből egy Orosznak, ki a' császár halalos ágya mellett jelen volt, némely eseteket közleni, melyek igazságaért kezeskednek 's melyek minden az iránti gondolatot, hogy a' császár méreggel öletett volna meg, elenyésztetnek.

Diebics generál megjegyzette, hogy mikor a' császár 1825ben Pétervárából Krimia-

ba (a' fekete tenger közé bényúló félszigetbe) elindult, akkor a' kövezett partokat (quais), melyek pompáján egyébiránt igen örömet bámult, sokkal gondolkodóbban 's rajta máskor soha nem tapasztalt szomorú busongással vizsgálgatta, fejét hosszason fordította a' végre, hogy a' várat jobban szemlélhesse, azután gondolatokba süllyedt, 's csak későre intézett hozzája néhány szót, és akkor sem tett egy szóttagocskával is említést a' pompás nézletről.

Ismét K r i m i á b a indult előt a' császár szép tiszta időben cabinetjében dolgozék, egyszer hirtelen felleg vonúla a' nap elébe 's olyan sötétséget okozta, hogy elkerülhetetlenül gyertyák kellették. A' császár csengete 's parancsolá, hogy hozzanak gyertyákat. A n i c i m o f f bélépik és — mivel egy pillantat mulva az időjárás ismét megváltozék 's a' nap előtünék — gyertya nélkül tér vissza. — „S te nem hozol nekem gyertyákat?“ kérdi tőle a' császár. „Attól féltél talán, hogy majd azt fogják gondolni, ha világos napfénynél égő gyertyákat látandanak, halott fekszik a' szobában.“ Lásd nekem éppen e' gondolat fordula meg fejemben.“

Mikor a' császár krimiai útazásából hazafelé menve T a g a n o r o g b a érkezett 's ott szobájába bélépett, így szólla A n i c i m o f f h o z : „Emlékezel-e arra, hogy nem akarál nekem gyertyákat hozni, 's mit gyanítottam vala azok nélkül visszatéred okának lenni? Tudod-e, hogy azon gyanítás hihetőleg bé fog teljesülni?“ 'S valóban a' császár éppen ezen szobában adta-ki végső leheletét. *)

*) Orosz írónk ezen környülállásokat, melyek más esetekben érdektelenek volnának, itt azért említi-meg, hogy általok bébizonyítsa, miként ama' közönségesen elterjedt vélekedés, hogy Sándor császár hiszi az előérzéseket, tel-

Bakcsisaraiban (Krimiában) egy ebéd felett azon gondolatra jöve a' császár, ki beteg sem volt, 's az orvosságokat sem szerette, sőt azokról, kivált asztalnál, örömet nem is beszéllett, hogy házi orvosát Williet a' hideglelésről kikérdezze. Szembetűnők, mi szokatlan nagy figyelmet fordítva annak feleleteire. Végre azt kérde még tőle, bír-e ezen betegség ellen igazán hathatós szerrel. Willie igennel felelt 's megnevezte az orvosi szert.

„Van-e az Urnál a' féle szer?“ kérdé tovább sürgetőleg a' császár. “

„Van, felséges Uram!“ felele az orvos.

„Jó, hozassa ide az Ur.“

Elhozták a' szelenczét, melyben volt az orvosság, 's a' császár, ki teljességgel nem szenvedhetett maga körül semmi féle, kiváltképpen pedig erős szagu orvosságokat, ki von egy adagot 's kétszer kostolt egy más után belőle.

Az volt szokása útaztában a' császárnak, hogy mikor valamely városban megállott, töstént a' főtemplomba sietett, imádságát végezni. Midőn a' császárné Taganrogba érkezék, a' császár őtet, mintegy különös előérzéstől indítatva, nem a' főtemplomba, hanem egyenesen a' város görög klastromába vezette. 'S éppen ez a' klastrom az, melyben a' császár holt teste december 11-dikén **) ki volt nyujtoztatva.

Nagyon kívánczozott a' császár Krimiát meglátogatni; de e' kívánsága annál kevésbé lett sürgető minél inkább közeledett az elindulás pillantatja; sőt az útazás egyszer el is halasztatott

jességgel nem volt alaptalan. Tudva van, hogy utolsó éveiben az ő karaktere nagyon hajlott a' misticismusra, mit a' körülötte voltak is igen jól tudtak.

**) A' napok datumit e' cikkelyben mindenütt az ő kalendáriom szerént kell érteni.

vala egészen a' közelebbi év tavaszáig. W o r o n z o f f megjelenése megváltoztatta az e' tekintetben tett rendelkezéseket. Egykor parancsolá a' császár Diebicsnek, hogy készítsen úttervet 's vigye el hozzája. Diebics töstént készített egyet. „Éz igen hosszú út,“ monda a' császár, „készítsen az Úr rövidebbet!“ Következő nap mást vitt Diebics „Hogyan?“ kérdé a' császár. „Húsz napok! Hisz' az Úr legkisebb változtatást sem tett! Rövidítse meg az utat! még jobban rövidítse meg!“ Végre 17 nap határozott a' k r i m i a i útatásra.

October 20ikán utnak indult a' császár, vídám volt 's nagyon sokat beszélgetett az első napokban. Látszott, mi meglegültnek 's boldognak érzette magát. October 25ikén Simferopolból (Krimiában) megindultakor lóra ült a' császár 's harmincz öt werszetet (orosz mérföldet) lovagolt, hogy Y o u r s o u f f b a , a' déli parton fekvőbe, juthasson.

Szekerei parancsolatot kaptak, hogy ötöt két nap alatt Baydarban várják. Az udvarmester is azon szekerekkel bocsátatott el, 's ez volt doctor Villie nézete szerint egyik fő oka a' császár megbetegedésének, mert az eledelek, melyekkel ő e' két nap alatt élt, egészségtelenek vagy legalább rosszul készítettek valának.

Yoursouffba 25ikben elérkezvén, csak későn ebédelt; más nap elindult Lupkába, mely W o r o n z o f f herczeg birtoka. — Utjában meglátogatta a' császár a' kertet Nikitában és sokat gyalogolt, azután Oriendába ment, melyet Bezborodkától vásárolt volt, 's onnan egyedül Galiczin herczegnéhez. Diebics azt erősítette nékem hogy ezen időszakban hideglelésben volt e' herczegnének egész gyarmatja.

Az éjt a' császár egy tatárnál töltötte-el.

Lapkába megérkezvén későn ebédelt, mert útközben gyümölcsöt ett volt. Másnap reggel, mielőtt Lapkából elment volna, sokáig sétált, azután lóra ült 's legalább negyven wersztnyit lovagolt. Ezen lovaglás alatt igen boszankodott lovára 's nagyon megelegetlen volt azzal. Most már egy erősen meredek hegylánczon kellett keresztül hágnia, hogy Marderinoff jószágaiba, melyek Krimia belsőjében fekszenek, ellehesen jutni. Mégéhomra volt a' császár mikor Baydarba érkezett, de nagyon sokat izzadt 's átaljában igen elbágyadt volt, midőn végtére szekérbe ült, hogy Sevastopolba menjen. A' Balaklavától (Krimia déli partján) két wersztnyire fekvő posta háznál ismét lóra ült 's ellovagolt Diebicscsel együtt, hogy egy görög zászlóalj, mely Ravailotti parancsnoksága alatt állott, megszemléljen, azután reggelizett a' zászlóalj parancsnokánál 's a' mellett megevett egy jó portio nagyon kövér halat. A' posta háznál ismét szekérbe ült 's csak az utolsó statiotól lovagolt-el egyes egyedül, hogy egy görög, szent Györgynek szentelt klastromot meglátogasson, de se felső kaputot se köpenyeget nem öltött magára, noha már a' nap lehaladt volt 's igen hűs és durva szél futt. Mintegy két óráig mulatott a' klastromban, azután vissza lovagolta' postához, szekérbe ült 's estve nyolcz és kilencz óra között érkezett-meg Sevastopolba (Krimia déli partján). Töstént templomba ment fáklya világnál, onnan kijövéen szekérre ült 's szemlélést tartott — ismét fáklya világnál — szállása helyéhez közel a' tengeri katonákon. Midőn elvégre szállására jutott, ebédjét kivanta, de legkevesebbet sem evett, mikor az étel aszatra feltétetett. Később a' következő napot illető rendelésekkel foglalatoskodott.

E' napon 28ikán megnézte miként bocsátatik egy új hajó vízre, azon reggelizett 's annakutána meglátogatott egy a' várostól három wersztnyire levő katona kórházat. Onnan visszatérvén, míg az óra két negyedét ütött háromra, elfogadta a' tisztviselőket, azután kísértált egészen a' fekete tenger partjáig, sajkára ült, meglátogatott egy linia hajót, kiszállott a' szembe levő partra 's megvizsgálta a' tengeri kórházat. Ezután a' kaszárnyákba ment, melyekben hideg és nedves levegő uralkodott, tovább még négy vagy öt wersztnyiútat tett, hogy Sz. Sándor ágyutelepét meglássa, hol tüzes golyóbisokkal lödöztetett. Végre nagy későre ebédelt minden generáljaival együtt 's azután Diehicsesel hosszasan dolgozott mint rendszerént szokott.

29ikén szekerét az át ellenben fekvő partra előre küldötte, maga pedig gyalog a' tenger partjáig ment, ott sajkára ült 's Constantin ágyutelepig sajkázott; megvizsgálta a' fellegvárat 's azután utólérte szekerét.

A' fellegvárban egy rossz öltözetű katona tiszt kard nélkül a' császár lábaihoz borulván, megvallá, hogy a' hadi törvényszék ítéleténél fogva fogságban vagyon 's kegyelmet esdekle. Nagyon kevésbé kedveltető külsője 's átaljában egész magaviselete a' császárra olyan kellemetlen hatást tett, mely nekie, mivel már különben is bágyadtnak érezte magát, igen rossz éjszakát okozott. Ezen eset után néhány pillantatokkal nyílt szekérébe ült 's Bakcsisaraiba ment, de a' mely ez uttal koránt sem tetszett nekie úgy mint első utazásakor. A' császár nem mutatta most a' tökéletes meglegedést mint eddig; leveretettnek, gondolkodónak látszott lenni. Szekerében alutt 's egyedül ett.

(Végzete közelebbről.)